

Kiderül belőle például, hogy Baleczky Emil (1919–1981), a későbbi jeles budapesti szlavista – és ebben a minőségében e sorok írójának tanítómestere – korántsem csak tudományos munkákat publikált ezekben az években, hanem – többnyire O. Vesak álneven – lírai költeményeket is.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy Káprály Mihály ezzel a könyvével nem csak a ruszin művelődési hagyományok egyik legfontosabb korszakát mutatta fel, hanem a magyar művelődéstörténet számára is kiváló szolgálatot tett.

Zoltán András

Mai házasságkötés egy bánáti szlovák faluban

Stoličná, Rastislava: Súčasná podoba svadby v obci Jánošík v Juhošlávii. = Slovenský národopis, 50. roč. 2002. 1. no. 79–85. p.

A dél-európai szlovák kisebbségek hagyományos kultúráját feltáró VEGA-projekt keretében került sor a bánáti szlovák Jánošík falu mai házasságkötési szokásainak feltárára. A helyszín kiválasztását indokolta, hogy a falu viszonylag zárt, s így kevésbé és csak újabban érintik a hagyományos szokásokat eltorzító változások.

Jánošík szlovák falut magyar telepesek alapították gróf Sándor Fülöp salétrom-kitermelő bérlőiként 1810-ben. Ekkor Sándorfalvának hívták. 1823-ban Nyitra és Nógrád megyéből evangélikus szlovákok is megtelepedtek a faluban, akiket 1841-ben – másodlagos áttelepüléssel Romániából – katolikus szlovákok követtek. A századfordulón kb. ezer fős településből lassan elköltöztek a magyarok, úgyhogy 1921-re már majdnem tisztán szlovák falu lett belőle. Ekkor Slovenský Alexandrovnacnak nevezték, 1947-ben lett Jánošík. A falu szocialista modernizációja a 60-as és 80-as évek között ment végbe.

A házasságkötés a faluban a legfontosabb szertartások egyike volt és maradt. Az esküvők napja a szombat (korábban szerda vagy csütörtök volt). Két-két vőfély járja a falut, és a népet pálinkával kínálja. A 200 fős lagzi egyáltalán nem ritkaság. Pénteken hordják össze a két lakodalmas házba a másnapi ételt-italt vagy annak nyersanyagát. A szombati lakodalmi ebéd mind a vőlegény, mind a menyasszony otthonában egyforma ételekből áll. A menü: tyúkhúsleves grízgaluskával, főtt tyúkhús paradicsom mártással és rizzsel (macsanka), rántott csirke dinszelt burgonyával és főtt aszaltszilvával, rántott sertéskaraj kenyérral és káposzta salátával, édességek. Aperitifként pálinkával koccintanak, közben bort vagy inkább sört isznak (ez újabb divat). Minden fogás előtt a vőfély (aki nő is lehet) rigmussal kedveskedik.

Ebéd után a menyasszony vőfélyei – rigmus kíséretében – egy tollat adnak át a vőlegénynek, majd a községházára indul a menet a vőlegény otthonából. Ott már a menyasszony és lakodalmas népe vár rá. A polgári esküvő után következik a templomi, ahonnan az ifjú pár mindkét tagja saját otthonába megy vissza. Ezt követően a vőlegény násznagya a násznép (az anyós) ajándékozó kíséretében elmegy a menyasszonyért, majd a „kétoldali” társaság egyesülve a vőlegény házába indul nagy hejehujával. A menyasszony násznagya karácsonyfa-szerűen feldíszített zöld fácskát tart a kezében és rigmussal köszönt. Megint ajándékozásra kerül sor, minek utána leülnek vacsorázni. Általában (új divatként) szármát (káposztalevélbe burkolt darált húst és paradicsommártást), valamint csuftát (fasírtot) szolgálnak fel. Az édességek asztalra tétele után kezdődik a tánc. 1995-ig a falunak saját tamburásai voltak, olykor pedig a szomszéd falu magyar fúvósa szolgáltatták a talpalávalót. Mostanában a gépzene járja.

Zeneszünetben a lagzi főzőasszonyai gyűjtenek a maguk számára, bepólyázott kezükre mutatván: leforráztuk a kezünket. Éjfél tájban a menyasszony főkötő alá kerülését megelőzően három gyertyát tartva a menyasszony vőfélye táncot jár, és az elvesztett pártárol énekel. A menyasszonyi csokrot a lányok közé dobja, hogy mielőbb ők is férjhez menjenek. Mihelyst befejezte, a menyasszonyt egy másik szobába vezetik, ahol szalagos főkötőt kap. A menyasszony az anyós ajándékozta ruhába öltözik át. Következik (az újabban mindinkább) pénzért vagy (az öregek szokása szerinti) ajándékért járt menyasszonytánc, amelynek végeztével az ifjú pár eltávozik. A menyasszonyt közben hátha veregetik, hogy fiút szüljön majd. A násznép táncol tovább, hajnal felé pedig „gácsérezni” kezd, ami utalás a nászra. A kulturáltabb családoknál rendszerint eltekintenek ettől.

Egy hétre rá vasárnap az ifiasszony rokonsága az ifjú férj otthonában, majd további egy hét múlva az ifjú férj rokonsága az ifiasszony családjánál ebédel, ahol – többek között – elfogyasztják a lagzi maradványait.

A szerző többször megemlíti, hogy az esküvői „koreográfia” bizonyos pontjain az elmúlt egy-két évtizedben kisebb-nagyobb módosulások mentek végbe. Ennek ellenére mindmáig fennmaradt a szertartásrend java része. Különösen öröndetes, hogy ma is „élnek” a régi rigmusok, versek és énekek, holott többségük eleddig nem is volt lejegyezve. Kétségtelen, hogy ez a hagyomány a nyelv mellett a Jánošíkban élő szlovákok legfontosabb nemzetazonosító tulajdona.

Futala Tibor

Viliam Figuš-Bystrý (1875–1937) szlovák zeneszerző etnikai tudatának alakulása

Šipka, Miloš: *Etnické povedomie hornouhorského intelektuála. = Slovenský národopis, 50. roč. 2002. 2. no. 201–208. p.*

Egyes zenetörténetesek rendületlenül törekszenek arra, hogy Viliam Figuš-Bystrýt életének a történeti Magyarországon töltött szakaszában is töretlen szlováknak állítsák be. 2000-ben még konferenciát is rendeztek ennek bizonyítására. A dolog azonban nem ilyen egyszerű és egyértelmű. Erről Figuš-Bystrý 1889. augusztus 28-tól vezetett naplója vall, amelyet a szerző magyar nyelven írt.

Figuš-Bystrý Besztercebányán szlovák családban született: apja jónevű szijgyártómesster volt. Szlovák tannyelvű evangélikus elemibe járt, ahol a német nyelv alapjait is elsajátította. Apja, tudván, hogy azokban az időkben csak magyarul lehet érvényesülni, Pásztóra küldte a magyar nyelv elsajátítására. Elvégezvén a besztercebányai tanítóképzőt, első állomáshelye Pilis község lett (1892), majd 1904-ig 26 pályázatot írt jobban fizető tanítói állások elnyerésére, de csak számos faluban eltöltött rövid idejű tanítóskodása után sikerült szülővárosában, az akkor főleg német–magyar nyelvű Besztercebányán tanítói álláshoz jutnia.

Közben családot alapított, s lassan-lassan zeneszerzőként is ismerni kezdték. Előbb magyar nyelvű verseket zenésített meg, később szlovák népzenei motívumok szőtték át műveit. Nagy sikert ért el Liptószentmiklóson Hvizdoslav szövegére írt kantátájával, amellyel az ottani énekkar alapításának 10. évfordulóját ünnepelték. Ekkor szerepelt először Bystrý néven, amelyet később eredeti nevébe integrált.

Naplója tanúsítja: Figuš-Bystrý életének egyes szakaszait sokkal inkább a jólét felé törekvés határozta meg, mint az etnikai tudattal kapcsolatos állásfoglalások megfogalmazása.